

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Н.В. Прокопенко, к.б.н.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
м. Харків

Як свідчить досвід сучасного розвитку багатьох держав світу, подолання екологічних проблем неможливо без виваженої державної політики щодо управління охороною природного середовища в регіонах. Бо саме на регіональному рівні формуються екологічні проблеми суспільства, висувуються вимоги до екологізації виробництва і раціонального використання природних ресурсів.

Тому для покращення соціально-економічного розвитку регіону необхідно створити надійний ефективний механізм збереження збалансованості темпів економічного зростання і мінімізації негативної дії на природне середовище, послаблення впливу виробництва і споживання на довкілля.

Під природоохоронною діяльністю розуміють цілеспрямовану діяльність суспільства, його управлінських структур, що здійснюється з використанням системи методів, інструментів та важелів впливу і спрямована на збереження та покращення якості навколишнього природного середовища та забезпечення сталого еколого-економічного розвитку

В Україні на державному рівні управління природоохоронною діяльністю здійснюється системою органів управління у сфері природокористування та охорони довкілля.

Адміністративне вирішення означає введення відповідних нормативних стандартів і обмежень, а також прямий контроль і ліцензування процесів природокористування, які вказують виробнику певні межі, яких він повинен дотримуватися. До них належать:

- стандарти якості навколишнього середовища, які регламентують допустимий стан повітряного і водного басейнів, Ґрунтів та інших компонентів, а для кожного компонента - гранично допустиму концентрацію його вмісту (ГДК);

- стандарти впливу на навколишнє природне середовище певного промислового процесу, які встановлюють рівень скидів і викидів з джерела після використання очисного обладнання. Розрахунки таких стандартів, які називаються гранично допустимими викидами (ГДВ), проводять враховуючи розсіювання викидів в атмосфері і тимчасово погоджені викиди (ТПВ), для водних джерел визначають нормативи гранично допустимих скидів (ГДС) і тимчасово погоджених скидів (ТПС);

- психологічні стандарти, що встановлюють певні вимоги до процесу виробництва або до очисної технології;

- стандарти якості продукції - встановлюють стандарт вмісту шкідливих домішок в продуктах харчування і в питній воді [1].

Дії адміністративних органів ґрунтуються на системі законодавчих актів, що формується починаючи з 1991 р. (Закон України «Про охорону навколишнього середовища» (1991)). Такий довгий період розробки законодавства призвів до формування системи, складної для трактування, внутрішньо несумісної та протирічливої, і тому важкої у дотриманні та виконанні. Також є нестача глибокого аналізу ефективності та результативності існуючого законодавства, вартість та вплив їх адміністрування та застосування, і можливі регуляторні пробіли та протиріччя. Хоча за національним законодавством, кожний новий законодавчий акт повинен аналізуватися стосовно його впливу на бізнес (включаючи економічну та екологічну складові), у галузі екологічного законодавства не проводиться глибокий аналіз, подібний до аналізу регуляторного впливу, який використовується у ряді країн, у тому числі у країнах ЄС. У разі запровадження та застосування принаймні щодо найбільш важливих законодавчих актів, така процедура могла б допомогти ідентифікувати пріоритети щодо змін існуючих вимог.

Адміністративні методи управління природоохоронною діяльністю є низько ефективними. Це пов'язано з недосконалістю екологічного законодавства, відсутністю чіткого розмежування повноважень між ланками влади, крім того адміністративні методи часто не враховують особливості регіональних промислових комплексів, економічної привабливості виробництва тих чи інших товарів.

Організаційні методи полегшують виробництво екологічних товарів шляхом створення умов, необхідних для нормального функціонування виробництва. До них належать: надання юридичних, ділових послуг, допомога в пошуку партнерів, укладання угод під державні гарантії; інформаційна інфраструктура; ініціювання державою демонстраційних проектів; екологічний аудит; створення спеціалізованих державних дослідницьких інститутів, лабораторій, центрів, агентств з оцінки варіантів розвитку виробництва; відкриття факультетів у вузах, створення курсів для підготовки кадрів з теорії НТП, інновації, екології; екологічне виховання, освіта тощо [2]

Цей механізм управління природоохоронною діяльністю незважаючи на його перспективність на даний час не використовується повною мірою. Для вітчизняних підприємств можливо використання таких заходів, як запровадження концепції “зеленого офісу”; формування та розвиток екологічної культури, екологічного менеджменту й маркетингу; використання концепції “бережливого виробництва”.

“Зелений офіс” – це філософія управління підприємством, що допомагає йому зменшити негативний вплив на довкілля завдяки раціональному

використанню ресурсів і енергії та зведенню до мінімуму відходів в результаті його діяльності [3]. Основні принципи функціонування “зеленого офісу”: екологічний аналіз життєвого циклу продукції постачальників і власної; закупівля та виробництво екологічно безпечної продукції; енерго- і ресурсоефективність; зменшення шкідливих для довкілля викидів; повторне використання і перероблення продукції та відходів.

Управлінська концепція “бережливого виробництва”, спрямована на оптимізацію бізнес-процесів від етапу розроблення продукту, виробництва і до взаємодії з постачальниками й клієнтами. Менеджмент “бережливого виробництва” орієнтований на виявлення потреб ринку і створення максимальної цінності для клієнта (споживача) за мінімальних витрат виробничих ресурсів [4].

Економічні методи ґрунтуються на системі заохочувальних (пільгове кредитування, держзамовлення, фінансування проєктів, податкові пільги) та примусових методів (штрафні санкції, цінове регулювання, платежі та збори за забруднення навколишнього середовища).

Заохочувальні економічні методи спрямовані на створення матеріальної зацікавленості у здійсненні екологічно безпечної діяльності та у виробництві екологічних товарів. Ця група в Україні розвинена недостатньо.

На сьогодні використовують визначені законодавством України пільги для підприємств, що раціонально використовують природні ресурси та здійснюють заходи з охорони природного середовища, а також для підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність (в тому числі екологічно спрямовану).

Найбільш ефективним економічним інструментом природоохоронної діяльності є плата за потенційно екологічно-шкідливу продукцію [5]. Цим податком обкладається продукція, котра в один з періодів свого життєвого циклу забруднює навколишнє середовище. При цьому слід зауважити, що кошти, які можна зібрати за рахунок екологічних податків, за експертними оцінками, в десятки раз перевищує розмір коштів, що отримуються від зборів за забруднення, які широко використовують в Україні.

При ринковому регулюванні в екологічній сфері формуються ринки для суб'єктів господарювання, які дають можливість фірмам купувати, продавати, торгувати або перерозподіляти права на забруднення. Але цей механізм в Україні поки що фактично не використовується [2].

Як свідчить досвід країн з ринковою економікою використання одного механізму управління природоохоронною діяльністю, особливо лише адміністративного є малоефективним. Для дієвого управління необхідно поєднувати всі механізми, приділяючи більш уваги ринковим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтович С.А. Механізми управління природоохоронною діяльністю // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економіка» - 2011. – Вип. 4(56). – С. 47-52.
2. Качаровська Л.М. Підвищення ефективності управління природоохоронною діяльністю в регіоні // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2010. – №3. – С. 187-191.
3. Маслюківська О. Застосування принципів “зеленого офісу” в організації: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/Maslyukivska>.
4. Вумек Дж. Бережливое производство: Как избавиться от потерь и добиться процветания Вашей компании. – М.: Альтина Бизнес Букс, 2007. – 381 с.
5. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні – К. : Укр. ін-т досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.

Екологічний менеджмент у загальній системі управління : збірник тез доповідей Тринадцятої щорічної всеукраїнської наукової конференції, м. Суми, 17-18 квітня 2013 р. / Відп. за вип. О.М. Теліженко. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 120-123.